

EHITUSETTEVÖTTE KASUM, RENTAABLUS JA MAJANDUSLIKU STIMULEERIMISE FONDID UUTES TINGIMUSTES

V. Raudsepp

Rahanduse ja krediidi kateeder

A. Kasumi kujunemine ja jaotamine

Majandusreformi tingimustes on kasum ja rentaablus ehitusettevõtte tootmistegevuse majandusliku efektiivsuse põhilisteks sünteetilisteks plaaninäitajateks. Kasumi keskne koht ehitustootmise planeerimisel ja majanduslikul stimuleerimisel tuleneb sotsialistliku ehitustööstuse arengu objektiivsetest tingimustest.

Tootmise planeerimise uue korra kohaselt hinnatakse ehitusettevõtte töö majanduslikku efektiivsust mitte kogutoodangu kasumi ja rentaablust järgi. Ehitustoodangu realiseerimisest saadava kasumi määramiseks on vaja eelnevalt arvutada tellijatele üleantavate ehitusobjektide (või töötappide) ehitus-montaažitööde tegelik ja plaaniline omahind. Viimaste vahe kujutab endast ehitusettevõtte tegevuse finantstulemust realiseerimiskasumi või -kahjumi näol. Plaaniperioodi lõpuks tellijatele üleandmata jäänud ehitustoodangu kasumit arvestatakse lõpetamata ehitus- ja montaažitööde koosseisus nn. realiseerimata kasumina. Seega arvestatakse ehitusettevõtte kasumi üldsumma kõigilt objektidelt, kus teatava perioodi jooksul tehti ehitus- ja montaažitöid. Majandusliku stimuleerimise fonde saadakse moodustada aga ainult laekunud kasumist.

Ehitusettevõtte põhitegevusest saadava tegeliku kasumi arvu-
tamisel tuleb silmas pidada, et tegelik ehitus- ja montaažitööde
maksumus sisaldab tellijate poolt üle ehitusobjekti eelarvelise mak-
sumuse kompenseeritavaid kulusid.

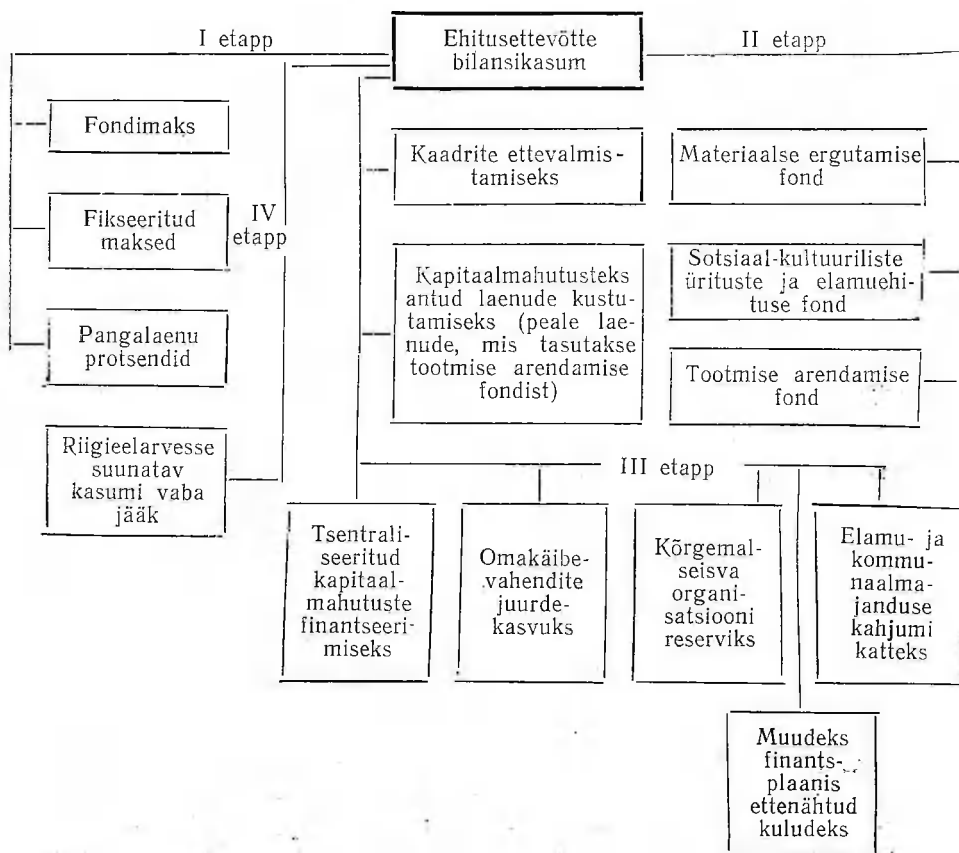
Näide. Ehitus- ja montaažitööde eelarveline maksumus on
2950 000 rbl. Tellijate poolt kompenseeritavad kulud (üle ehitus-
objekti eelarvelise maksumuse) moodustavad 240 000 rbl. Plaaniperioodi ehitus- ja montaažitööde omahinnaks kujunes 2884 000
rbl. Nendel andmetel saab ehitusettevõtte tegelikkude kasumit.

$$2\,950\,000 + 240\,000 - 2\,884\,000 = 306\,000 \text{ rbl.}$$

Ehitusettevõtte saab valdava enamuse kasumist oma põhitegevusest, s. o. valmishitatud objektide üleandmisest. Peale selle võib saada kasumit teistest majandusliku tegevuse liikidest, näiteks ehitusettevõtte bilansil oleva tööstusliku abitootmisettevõtte toodangu realiseerimisest. Kasum võib suureneka mahakantud võlgnevuste, aga samuti trahvide, viiviste, leppetrahvide ja protsentide laekumistest.

Ehitusettevõtte võib saada kahjumit operatsioonidelt, mis ei ole seotud tema põhitegevusega. Nendeks on kahjum elamu- ja kommunaalmajandusest, ettevõtte ametiühinguorganisatsioonile tasuta kasutamiseks antud hoonete, rajatiste, laagrite, asutuste jt. majanduskulud, kahjumid stiihilistest loodusõnnetustest.

Kasumite ja kahjumite saldo iseloomustab ehitusettevõtte majandusliku tegevuse lõplikku finantstulemust, mida näidatakse

Joonis 1. Ehitusettevõtte plaanilise kasumi jaotamine.

ettevõtte raamatupidamisbilansis ettevõtte kasumina või kahjumina. Sellest ka nimetus *bilansikasum*. Viimasest fondimaksu, fikseeritud maksete (kui ettevõtte neid üldse maksab) ja pangalaenu protsentide mahaarvamise tulemusel saame *arvestusliku kasumi*.

Erinevatest allikatest saadava kasumi üldsumma ja tema jaotamine (suunamine) nähakse ette ehitusettevõtte finantsplaanis (*tulude ja kulude bilansis*).

Ehitusettevõtte plaaniline kasum jaotatakse neljas etapis (vt. joonis 1). Esimeses järjekorras nähakse ette fondimaksu, fikseeritud maksete ja pangalaenu protsentide tasumine.

Fondimaks kujutab endast varem kindlaks määratud puhastulu osa, mida ehitusettevõtted peavad tootma nende käsutuses olevate tootmisfondidega. Fondimaks arvutatakse kindlaks määratud protsendi ulatuses tootmispõhifondide plaanilisest aasta keskmisest maksust (algmaksumuselt) ja omakäibevahendite aasta keskmistest normatiividest. Maksu võetakse tootmises kasutatud kui ka kasutamata seisvatelt tootmisfondidelt. Fondimaksu määraks ehitusettevõtetele on ette nähtud 2—6%, olenevalt nende rentaaluse tasemest. Igaaastase ehitusfinantsplaani koostamisel määratakse kindlaks fondimaksu suurus aastaks, jaotatult kvartalite lõikes.

Krediidisuhetest tuleneb objektiivne vajadus krediidiprotsendi järele. Krediidiprosent oma sisult tähendab ühte osa ehitusettevõtte puhastulust, mille majanduslikuks aluseks on tootmise sfääris loodud lisaprodukt.

Krediidiprotsendi suurus määratakse riigi poolt, kusjuures lähutatakse laenu kõige efektiivsema kasutamise huvidest. Kulude suurus, mis tekib laenu kasutamisel, oleneb laenusumma suuruselt, laenu liigist ja laenu tagastamise tähtaegadest kinnipidamisest.

Planeerimise ja materiaalse ergutamise uue süsteemi rakendamise suureneb tunduvalt laenu eest võetava pangaprotsendi tähtsus, sest protsente makstakse vahetult ehitusettevõtte kasumist. Uutes tingimustes on ette nähtud protsendimäärade diferentseerimine olenevalt antava laenu iseloomust ja sihitusest järgnevalt:

a) teel olevate arveldusdokumentide tagatisel, akreditiivide ja erikontode avamiseks ning limiteeritud tšekiraamatute ostmiseks antud laenude eest — 1% aastas;

b) uue tehnika juurutamiseks ja teisteks tootmise tehnilise täiustamise ning parema organiseerimise üritusteks, samuti kapitalremondi amortisatsioonieraldiste hooajalise vajaku katteks antud laenude eest — 2% aastas;

c) arvelduskrediitide eest — 2% aastas;

d) plaanis ettenähtud kaubalis-materiaalsete ülenormatiivsete jääkide tagatisel ja tootmise vajadusteks antud laenude eest — vastavalt tootmispõhifondide ja käibevahendite eest võetava maksu tasemel;

e) viivises olevatelt laenudelt 2% võrra rohkem, võrreldes mak-
suga tootmis põhifondide ja käibevahendite eest;

f) krediteerimise erirežiimi rakendamise puhul on pangal õigus
tõsta protsendiüldsumma suurust krediitide kasutamise eest 20%
võrra.

Teises järjekorras suunatakse ehitusettevõtte ülejäänud kasum
materiaalse ergutamise fondi, sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja el-
muehituse fondi ning tootmise arendamise fondi moodustamiseks.

Kolmandas järjekorras tagastatakse kapitaal mahutusteks antud
laenud (peale nende, mis tagastatakse tootmise arendamise fondi
arvel), finantseeritakse tsentraliseeritud kapitaal mahutusi, omakäi-
bevahendite juurdekasvu ja teisi finantsplaanis ettenähtud kulu-
sid.

Viimases järjekorras suunatakse kasumi üldsumma ja toodud
kolme etapi maksete, eraldiste ja teiste plaaniliste kulude tegemi-
seks kasutatud kasumi summa vahe kasumi vaba jäägi näol riigi-
eelarvesse.

Ehitusettevõtte üleplaani kasumit kasuta-
takse: a) fondimaksu ja laenu protsendi maksmiseks, kui nende
tegelikud summad ületavad plaani, b) täiendavate eraldiste tege-
miseks materiaalse ergutamise fondi, sotsiaal-kultuuriliste ürituste
ja elamuehituse fondi ning tootmise arendamise fondi, c) sotsia-
listliku võistluse preemiateks, d) omakäibevahendite puudujäägi
katteks antud laenude tagastamiseks, e) muudeks eesmärkideks
vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsusele.

Juhul kui ehitusettevõtte ei täida kasumi plaani,
siis kindlustatakse esmajärjekorras maksed riigieelarvesse (fondi-
maks, laenu protsendid), seejärel suunatakse ülejäänud kasum
vastavalt kindlaksmääratud normatiividele kolme majandusliku
stimuleerimise fondi ja lõpuks järelejäänud kasum jaotatakse
finantsplaanis ettenähtud proportsioonides ehitusettevõtte teiste
plaani kulude vahel.

B. Ehitustootmise rentaablus

Rentaablus iseloomustab ehitusettevõtte töö majanduslikku
efektiivsust, näidates ettevõtte kasumlikkust, tulutoovust. Rentaab-
luse tase sõltub tööviljakuse tõusust, põhi- ja käibefondide kasu-
tamise paranemisest, ehitustootmise organiseerimise ja tehnoloogia
tasemest, kulude suurusest ehitustoodangu 1 rubla kohta jne. Ren-
taabluse näitaja arvutamise valemi üldkuju on järgmine:

$$R = \frac{K \cdot 100}{M} ,$$

kus R — on rentaablu tase,

K — kasum,

M — majanduslik näitaja, mille rentaablust uuritakse.

Tootmise planeerimise uue korra kohaselt arvutatakse kaks tootmisfondide rentaabluse näitajat: a) üldine ja b) arvestuslik rentaablus.

Üldise rentaabluse näitaja ($R_{\bar{u}}$) määramiseks jagatakse bilansikasum (K_b) tootmis põhifondide (P_f) ja normeeritavate käibevahendite (K_n) (normatiivi piires) aasta keskmise maksu- musega ja tulemus korrutatakse sajaga. Valemina oleks see nii:

$$R_{\bar{u}} = \frac{K_b}{P_f + K_n} \cdot 100.$$

Arvestusliku rentaabluse näitaja (R_a) määramiseks võetakse aluseks arvestuslik kasum (s. o. bilansikasum, millest on lahutatud tootmis põhifondidelt ja normeeritavatelt käibevahenditelt võetav fondimaks (F_m), fikseeritud maksed (F_i) ja pangalaenude protsendid (L_p)). Valemina väljendub see järgmiselt:

$$R_a = \frac{K_b - (F_m + F_i + L_p)}{P_f + K_n} \cdot 100.$$

Tootmis põhifondide ja normeeritavate käibevahendite aasta keskmine summa arvutatakse kronoloogilise keskmise üldvalemi abil.

Planeerimise ja majandusliku stimuleerimise uue korra tingimustes omandab ehitusettevõtte töös juhtiva koha ettevõtte rentaablus, mille dünaamika on peamiseks kriteeriumiks ettevõtte fondidesse kasumi eraldamisel. Siit ka ehitusettevõtte rentaabluse arvutamise meetodi valiku aktuaalsus. Tulenevalt ehitusettevõtete spetsialiseerumisest, ehitustootmise raamatupidamise arvestuse erinevustest jne. ei iseloomusta tootmisfondide rentaabluse näitajad ettevõtte tulutoovust ja selle dünaamikat küllaldaselt. Seepärast soovivad paljud majandusteadlased valida kolme rentaabluse näitaja vahel, olenevalt olukorrast ja vajadusest. Nendeks on kasumi suhe 1) tootmisfondidesse, 2) tehtud ehitus- ja montaažitööde omahinda ja 3) ehitus- ja montaažitööde eelarvelisse maksu- musse.

C. Majandusliku stimuleerimise fondid

Majandamise uutes tingimustes on ehitusettevõtetele antud õigus moodustada arvestusliku kasumi ja muude omaressursside arvel kolm majandusliku stimuleerimise fondi: a) materiaalse ergutamise fond, b) sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fond, c) tootmise arendamise fond. Nende fondide moodustamise aluseks on ministeeriumide poolt reaks aastateks kehtestatud stabiilsed ja diferentseeritud normatiivid ning tellijatele üle antud valmis ehitusobjektide (või tööetappide) eest laekunud kasum. Majandusliku stimuleerimise fondid planeeritakse ehitusettevõtte finants- plaanis aasta kogusummas ja üksikute kvartalite lõikes. Aruande-

aastal kulutamata jäänud fondide vahendid kantakse üle järgmisse aastasse ja need jäävad ehitusettevõtte käsutusse.

Materiaalse ergutamise fond moodustatakse a) kasumieraldiste ja b) tellijatelt ehitusettevõtete töötajate premeerimiseks ülekantud vahendite arvel. Materiaalse ergutamise fond arvutatakse normatiivide alusel, mis kehtestatakse protsentides üldisest palgafondist: 1) aastaplaanis ettenähtud kasumi (või realiseeritud ehitustoodangu mahu) juurdekasvu iga protsendi eest, võrreldes eelmise aasta vastava tasemega ja 2) aastaplaanis ettenähtud arvestusliku rentaablu iga protsendi eest. Plaaniline materiaalse ergutamise fond arvutatakse järgmise üldvalemiga:

$$F_{m,e} = \frac{K \cdot n_k \cdot F_t}{100} + \frac{R_a \cdot n_t \cdot T_t}{100}$$

kus $F_{m,e}$ — materiaalse ergutamise fond;

K_k — kasumi (või realiseerimise) kasv protsentides eelmise aastaga võrreldes;

n_k — ergutusfondi moodustamise normatiiv kasumi (või realiseerimise) kasvu iga protsendi kohta;

T_t — kogu personali plaaniline töötasufond antud aastal;

R_a — plaaniaasta arvestusliku rentaablu tase;

n_t — ergutusfondi moodustamise normatiiv plaanilise rentaablu iga protsendi kohta.

Näide. Ehitusettevõttele on kehtestatud järgmised materiaalse ergutamise fondi eraldamiste normatiivid palgafondi suhtes: 1) kasumi plaanilise juurdekasvu 1% eest 0,41; 2) arvestusliku rentaablu plaanilise taseme 1% eest 0,15. Kasum suureneb plaaniaastal eelmise aastaga võrreldes 2%, plaaniaasta arvestusliku rentaablu näitaja on 10% ja üldine palgafond 1 000 000 rbl.

$$F_{m,e} = \frac{2 \cdot 0,41 \cdot 1\,000\,000}{100} + \frac{10 \cdot 0,15 \cdot 1\,000\,000}{100} = 23\,200 \text{ rbl.}$$

ehk 2,32% üldisest palgafondist.

Materiaalse ergutamise fondi kasutatakse:

- 1) tööliste, juhtivate, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate premeerimiseks kehtestatud premeerimissüsteemide järgi;
- 2) töötajate ühekordseks hüvitamiseks tähtsamate tootmisülesannete täitmise eest;
- 3) töötajate hüvitamiseks ehitusettevõtte töö aastatulemuste eest;
- 4) ettevõtte töötajatele ühekordsete toetuste maksmiseks.

Sotsiaalkultuuriliste ürituste ja elamuehituse fond arvutatakse analoogiliselt materiaalse ergutamise fondiga, kuid normatiivid on teistsugused.

Sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fond moodustatakse kasumist ja fondi vahendeid kasutatakse:

- 1) ehitusettevõtte töötajate kultuurilise, elukondliku ja meditsiinilise teenindamise parandamiseks;

2) elamute, klubide, puhkekodude, sanatooriumide, pioneerilaagrite ja lasteasutuste ehitamiseks, sisustamiseks ning kapitaalremondiks;

3) tuusikute muretsemiseks puhkekodudesse ja sanatooriumidesse.

Sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondi summad jaotab vastavalt sihitusele ja kulude eelarve kinnitab ehitusettevõtte juhataja koos ametiühingukomiteega.

Tootmise arendamise fond moodustatakse a) ehitusettevõtte kasumist, b) põhifondide täielikuks taastamiseks ettenähtud amortisatsioonieraldistest, c) eksploatatsioonist väljalangevate põhifondide ja liigse vara realiseerimisest saadavatest tuludest, maha arvatud põhifondide likvideerimisega seotud kulud.

Kasumist tehakse eraldi tootmise arendamise fondi normatiivide järgi, kusjuures normatiivid kehtestatakse protsentides tootmispõhifondide aasta keskmisest maksumusest: a) kasumi suuremine (või toodangu realiseerimise mahu) iga protsendi eest, võrreldes eelmise aasta vastavate näitajatega;

b) plaanilise arvestusliku rentaabluse iga protsendi eest.

Ehitusettevõtte kasumist moodustatava tootmise arendamise fondi osa arvutamiseks võib kasutada valemit, mille üldkuju on järgmine:

$$F_{t,a}^1 = \frac{K_k \cdot n_{k,t} \cdot P_f}{100} + \frac{R_a \cdot n_{t,t} \cdot P_f}{100}$$

kus $F_{t,a}^1$ — kasumist moodustatav tootmise arendamise fondi osa;

K_k — kasumi kasv protsentides eelmise aastaga võrreldes;

$n_{k,t}$ — tootmise arendamise fondi moodustamise normatiiv kasumi kasvu iga protsendi kohta;

P_f — tootmispõhifondide aasta keskmine maksumus;

R_a — plaaniaasta arvestusliku rentaabluse tase;

$n_{t,t}$ — tootmise arendamise fondi moodustamise normatiiv plaanilise rentaabluse iga protsendi kohta.

Näide. Ministeerium on ehitusettevõttele kinnitanud järgmised normatiivid tootmispõhifondide aasta keskmiselt maksumuselt kasumi eraldamiseks tootmise arendamise fondi: a) kasumi suurenemise 1% eest 0,2 ja b) arvestusliku rentaabluse plaanilise taseme 1% eest 0,3. Kasum suureneb plaaniaastal eelmise aastaga võrreldes 2%, plaaniaasta arvestusliku rentaabluse plaanilise taseme 1% eest 0,3. Kasum suureneb plaaniaastal eelmise aastaga võrreldes 2%, plaaniaasta arvestusliku rentaabluse näitaja on 10% ja tootmispõhifondide aasta keskmine plaaniline maksumus on 950 000 rubla.

$$F_{t,a}^1 = \frac{2 \cdot 0,2 \cdot 950\,000}{100} + \frac{10 \cdot 0,3 \cdot 950\,000}{100} = 32\,300 \text{ rubla}$$

ehk 3,4% tootmispõhifondide aasta keskmisest maksumusest.

Põhifondide täielikuks taastamiseks ettenähtud amortisatsioonist eraldatakse tootmise arendamise fondi 30—50%. Eraldamisprotsendid kinnitab ministeerium (kooskõlastatult NSV Liidu Riikliku Plaanikomiteega) ja on diferentseeritud, arvestades tootmis-
haru struktuuri, põhifondide seisukorda ja arendamise iseärasusi.

Näide. Tootmispõhifondide aasta keskmine maksumus on 950 000 rubla. Amortisatsiooninorm täielikuks taastamiseks on 7,5%. Täielikuks taastamiseks määratud amortisatsioonifondist eraldatakse tootmise arendamise fondi 50%. Seega amortisatsioonifondist moodustatav tootmise arendamise fondi osa ($F^2_{t,a}$) on:

$$F^2_{t,a} = \frac{950\,000 \cdot 7,5 \cdot 50}{100 \cdot 100} = 35\,625 \text{ rubla.}$$

Kui eksploatatsioonist väljalangevate ja liigsete põhifondide realiseerimisest saadud summad ($F^3_{t,a}$) moodustavad 3200 rubla, siis toodud näidete andmetel saame tootmise arendamise fondi ($F_{t,a}$) üldsummaks:

$$F_{t,a} = F^1_{t,a} + F^2_{t,a} + F^3_{t,a} = 32\,300 + 35\,625 + 3200 = 71\,125 \text{ rubla.}$$

Tootmise arendamise fondi kasutatakse:

- 1) uue tehnika juurutamiseks, ehitustootmise mehhaniseerimiseks ja automatiseerimiseks vajalike kapitaalvahetuste finantseerimiseks;
- 2) ehitusmehhanismide ja seadmete moderniseerimiseks;
- 3) põhifondide uuendamiseks;
- 4) tootmise ja töö organiseerimise täiustamiseks;
- 5) teisteks kapitaalvahetusteks, mis kindlustavad tööviljakuse tõusu, ehituskestuse lühenemise, ehitus- ja montaažitööde omahinna alanemise ning tööde kvaliteedi paranemise.

Uue tehnika juurutamiseks, tootmise laiendamiseks ja tehnilise taseme tõstmiseks ning teisteks abinõudeks võib ehitusettevõtte saada pangalaene. Viimaseid antakse kuni kuueaastase tähtajaga ja tagastatakse tootmise arendamise fondi summast.

Ehitusettevõtte tootmise arendamise fondi summasid hoitakse finantseerivas pangas eriarvel. Fondi vahendeid kasutatakse pankas esitatud õiendi alusel, kus on märgitud ehitusettevõtetele vajalik summa ja selle sihtus. Ehitus- ja montaažitöödeks antakse vahendeid tingimusel, et ehitatava objekti kohta oleks koostatud ja ettenähtud korras kinnitatud projekt-eelarveline dokumentatsioon.

Pärast materiaalse stimuleerimise fondide moodustamist kasutatakse ehitusettevõtte käsutusse jäävat kasumiosa finantsplaanis ettenähtud vajadusteks (vt. joonis 1 III ja IV etapp).

Laekunud detsembris 1972. a.

ПРИБЫЛЬ, РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ И ФОНДЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В НОВЫХ УСЛОВИЯХ

В. Раудсепп

Резюме

В ходе практического осуществления хозяйственной реформы возникает ряд вопросов, связанных с дальнейшим совершенствованием ее механизма.

В статье раскрыто качественно новое содержание прибыли, рентабельности и фондов экономического стимулирования в условиях реформы, а также изложена методика исчисления приведенных показателей (расчетной и балансовой прибыли, общей и расчетной рентабельности, фондов стимулирования). На конкретных примерах показывается связь материальных стимулов: 1) с прибылью, 2) с реализованной строительной продукцией, 3) с фондом заработной платы, 4) со стоимостью основных производственных фондов и 5) с нормируемыми оборотными средствами. Кроме того, обосновано предложение о дальнейшей дифференциации процентных ставок по видам ссуд, с учетом длительности пользования кредитом.

Изложенные методические рекомендации разработаны в целях усовершенствования «Временных методических указаний по переводу строительно-монтажных организаций на новую систему планирования и экономического стимулирования строительного производства, одобренных Межведомственной комиссией при Госплане СССР 30 октября 1969 г.»